

<https://doi.org/10.62837/2024.9.16>

SEVDA AĞAYEVA

*Ministry of Science and Education of the Republic of
Azerbaijan, the scientific article written by, an English teacher
at the Department of Romano-Germanic Languages, Baku
Slavic University, on the topic of romanticism in English
literature*

Email: agayevasevda34@gmail.com

İNGİLİS ƏDƏBİYYATINDA ROMANTİZM CƏRƏYANI XÜLASƏ

İngilis ədəbiyyatında romantizm cərəyanı, 18-ci əsrin sonu və 19-cu əsrin əvvəllərində ortaya çıxmış bir hərəkatdır. Bu dövrdə ədəbiyyatın mərkəzində insanın duyğuları, təbiət və fərdi təcrübələr dayanır. Romantizm, klassik ədəbiyyatın rigid qaydalarından qaçaraq, daha azad və emosional ifadəyə yönəlib. Romantik şairlər, məsələn, William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge, Lord Byron, John Keats və Percy Bysshe Shelley, doğa və insan ruhunun dərinliyini araşdırdılar. Onlar, məhəbbət, özgürlük, idealizm və insanın daxili aləmi kimi mövzulara geniş yer verdilər. Romantizm, həmçinin xalq mədəniyyətini, tarixini və folklorunu ön plana çıxararaq, milli kimliyin formalaşmasına da təsir etdi. Bu cərəyanın əsas xüsusiyyətlərindən biri, sənətin sosial normlardan azad olması və şəxsi duyğuların önə çıxmasıdır. Romantizm, sənət və ədəbiyyatda yenilik axtarışlarını, fərdiliyi və subyektivliyi təşviq edərək, İngilis ədəbiyyatında dərin izlər buraxmışdır.

Açar sözlər: *Ədəbiyyat, ingilis, romantizm, cərəyan*

AGHAYEVA SEVDA

Romanticism in English literature SUMMARY

Romanticism is a movement in English literature that emerged in the late 18th and early 19th centuries. In this period, human emotions, nature and individual experiences are at the center of literature. Romanticism, avoiding the rigid rules of classical literature, focused on freer and more emotional expression. Romantic poets such as William Wordsworth, Samuel Taylor Coleridge, Lord Byron, John Keats, and Percy Bysshe Shelley explored nature and the depths of the human soul. They gave ample space to themes such as love, freedom, idealism and the inner world of man. Romanticism also influenced the formation of national identity by bringing folk culture, history and folklore to the fore. One of the main features of this trend is that art is free from social norms and personal emotions are prominent. Romanticism left a deep mark on English literature by encouraging innovation, individuality and subjectivity in art and literature.

Keywords: *Literature, English, romanticism, trend*

Романтизм в английской литературе РЕЗЮМЕ

Романтизм — направление в английской литературе, возникшее в конце 18 — начале 19 веков. В этот период в центре литературы находятся человеческие эмоции, природа и индивидуальные переживания. Романтизм, избегая жестких правил классической литературы, ориентировался на более свободное и эмоциональное выражение. Поэты-романтики, такие как Уильям Вордсворт, Сэмюэл Тейлор Кольридж, лорд Байрон, Джон Китс и Перси Биши Шелли, исследовали природу и глубины человеческой души. Они уделили достаточно места таким темам, как любовь, свобода, идеализм и внутренний мир человека. Романтизм также повлиял на формирование национального самосознания, выдвинув на первый план народную культуру, историю и фольклор. Одной из основных характеристик этого направления является то, что искусство свободно от социальных норм и в нем преобладают личные эмоции. Романтизм оставил глубокий след в английской литературе, поощряя новаторство, индивидуальность и субъективность в искусстве и литературе.

Ключевые слова: *Литература, английский язык, романтизм, направление.*

1. GİRİŞ

Məqalənin giriş hissəsi, İngiltərədəki Romantik Hərəkatı özündə ehtiva edir. Bu hərəkatın yaranmasına səbəb olan siyasi, sosial, ədəbi və digər amillərdən bəhs edir. Bu hissədə, "Romantizm" termininin müxtəlif təriflərini nəzərdən keçirilir və romantizmin əsas xüsusiyyətləri təhlil olunur. Bundan sonra bəzi böyük və ya romantik şairlərin təsviri verilir və onların hərəkata verdiyi töhfələr də ətraflı şəkildə müzakirə edilir. Robert Burnsın xalq mahnısı, Uilyam Bleykin mistisizm və simvolizmdən istifadə etməsi haqqında məlumat verdikdən sonra İngiltərədəki Romantik Hərəkatın əsas baniləri olmuş, William Wordsworth və Samuel Taylor Coleridge-ə keçir. Onlar ingilis dilində romantik şeirin qabaqcılları hesab olunurlar. Wordsworth-un yaradıcılığı haqqında qısa bir araşdırmadan sonra, lirik balladalara poeziya nəzəriyyəsi tənqidi şəkildə araşdırılır. Wordsworth və Coleridge arasındakı ədəbi tərəfdaşlıq və onların sonrakı fərqləri Coleridge's Biographia Literaria-ya istinadla nəzərdən keçirilir. Wordsworth poeziyasının faktiki yazılmasında onun bəyan etdiyi prinsiplərdən səpmələr qısa şəkildə təsvir edilmişdir. Coleridge-in poeziyası və tənqidi üçün bir bölmə ayrılmışdır. Bölmənin son hissəsi romantik şairlərin ikinci nəsli ilə (Bayron, Şelli və Keats) tanış edir.

2. ROMANTİK HƏRƏKATIN ARXA PLANI

İngilis ədəbiyyatı tarixçiləri 1798-ci ildən 1832-ci ilə qədər olan dövrü romantik dövr kimi təyin etmişlər. Wordsworth və Coleridge 1798-ci ildə "Lirik balladalar" nəşr etdirdilər və ser Walter Scott 1832-ci ildə öldü. Həmçinin, orta sinfe və fəhlələrə səsvermə hüququnu genişləndirən İslahat Qanunu 1832-ci ildə Parlament

tərəfindən qəbul edildi. Bu müddət ərzində İngiltərə bir sıradan olmaqdan çıxdı. Beləliklə, qüvvələr balansı torpaq sahibi aristokratiyadan çoxlu sayda insanların işlədiyi sənaye hissələrinin sahiblərinə keçdi. Dəyirman sahibləri və onların işçiləri fərqli perspektivlər inkişaf etdirdilər. Siyasi arenada İngiltərə üçün çox geniş nəticələrə malik inqilablar baş verdi. Amerika İnkilabı on üç koloniyanın Müstəqillik Bəyannaməsinə (1776) gətirib çıxardı. Fransız İnkilabı bütün Qərbi Avropaya bir neçə cəhətdən təsir edən sarsıdıcı və parçalayıcı hadisə idi.

3. ERKƏN ROMANTİK ŞAİRLƏR

Romantizmin yuxarıda bəhs etdiyimiz bəzi xüsusiyyətləri bir sıra şairlərdə 1798-ci ildən çox əvvəl müşahidə olunur:

3.1. Ceyms Tomson

Ceyms Tomson (1700-1748) təbiətlə dərinlən maraqlanırdı. Onun “Fəsillər” (1730) şeiri təbiət proseslərinə maraq oyadır. Daşqınlar və tufanlar kimi təbiətin qorxulu tərəfləri onu valeh edir. Onu “şəkili mənzərə şairi” kimi təsvir edirlər. O, “Fəsillər” əsərində insanla təbiətin qarşılıqlı təsirindən danışır. Təbiətin böyük müxtəlifliyi və gözəlliyi onu dərinlən təsirləndirir. Aşağıdakı sətirlər bizə Wordsworth-u xatırladır:

Now the soft Hour
Of walking comes for him who lonely loves To
seek the distant Hills, and there converse With
Nature, there to harmonize his Heart,
And in pathetic Song of breathe around The
harmony to Others.

(The Seasons, II, 1379-84)

3.2. Mark Akenside

Mark Akenside (1721-1770) Wordsworth-un başqa bir qabaqcıl qaçışı idi. Lirikanın yunan formalarını canlandırmağa çalışdı. Onun ən mühüm şeiri olan “Xəyal həzzi” (1744) eyni zamanda didaktik və təsviri xarakter daşıyır. Şair görür ki, təbiətin gözəlliyi, ahəngdarlığı bilavasitə saflaşmış zəkaya göstərilir:

Once more search, undismayed, the dark profound
Where nature works in secret; view the beds
Of min'ral treasure, and th' eternal vault
That bounds the hoary ocean; trace the forms
Of atoms moving with incessant change.
Their elemental round; behold the seeds
Of being, and the energy of life Kindling the mass with ever active flame:
Them to the secrets of the working mind
Attentive turn;

(“The Pleasure of Imagination”. Book I , 11 512-52)

3.7. ROBERT BURNS

Burns şotlandların ən sevimli şairidir. O, həm də onların milli ruhunun simvoludur. O, sonralar mahiyyətə romantik meyllər hesab edilən bir sıra şeylərlə maraqlanırdı. O, Şotlandiya folkloru ilə zəngin idi; azadlığı sevirdi və sadə insana hörmət edirdi. Təbiət onu cəlb edirdi; öz zamanında cərəyana qarşı üzdü və o, həm də hissələrin ağıldan daha yaxşı bələdçi olduğuna inanırdı.

3.7.1. Xalq mahnısından istifadə

XVIII əsrdə Şotlandiya vətənpərvərliyi müstəqillik və birliyə can atırdı. Öz unikalığının hər hansı bir simvolunu ələ keçirdi. Burns həm ingilis mədəniyyətinə qarşı çıxmaq, həm də onu rədd etmək üçün Şotlandiya balladası ənənəsinin axtarışına çıxdı. O, yəqin ki, XVIII əsrdə xalq poeziyasının əsas ingilis poeziyasına təsirinin ən yaxşı nümunəsidir. Burnsün həyatında iki tendensiya var:

1. XVIII əsrdə yetişdirilmiş nəzakətli poeziya ənənəsi.
2. Aralarında yaşadığı kəndlilər haqqında kəndli poeziyası.

Burns heç bir kompozisiya qaydalarına inanmırdı. Onun poeziyasına xalq poeziyasının güclü təsiri olmuşdur. Onun poeziyasındakı xalq elementləri bunlardır:

3.7.2. Mövzular

Mövzular ümumiyyətlə ölüm, doğum, gənclik, qocalıq, sevgi və kədərdir. Məhsul yığıcı və may rəqsləri kimi mövsümi fəaliyyətlərdən və qar yağışı kimi mövsümi dəyişikliklərdən də istifadə olunur. Parametrlər və dramatik vəziyyətlər çox vaxt stilizə olunur. Müəyyən sabit səhnələri təkrarlayan tablolar xalq poeziyasında da rast gəlinir.

3.7.3. Forma

Xalq şeirinin forması mübahisə, tapmacalar silsiləsi və ya sınaq formasıdır. Quşlara, çiçəklərə insani keyfiyyətlər verilir. Üç sayı əhəmiyyətlidir; üç tapmaca, üç hərəkət və s.

3.7.4. Lüğət

Söz ehtiyatı sadədir. Bir çox fond ifadələrindən istifadə olunur. Xalq poeziyasının şifahi mənşəyinə görə, şifahi şairin yaddaşına ehtiyat ifadələr və naxışlar kömək edir. Nəqarət kimi formal vasitələr xalq poeziyasında dilə məhdudiyətlər qoyur və onun rəqsədə mənşəyini göstərir.

3.7.5. Qafiyə

Xalq poeziyası neoklassik şeir kimi qafiyədən istifadə etməkdə sərt deyil. Bu poeziyada assonans, alliterasiya və daxili qafiyə geniş yayılmışdır. Aşağıdakı Burns sətirində bu poetik cihazları müşahidə edə bilərik:

There Wild Woods grow and rivers row.

Qafiyə sxemlərində müxtəliflik var. Xalq poeziyasında sayğac çevikdir.

Burns bir çox ənənəvi və orijinal mahnılar yazmasına rəğmən, üç uzun şeir yazdı. O, yaradıcılığında, qısa, sivri lirikaya üstünlük verirdi. Burns "Sıçana" adlı bir şeir yazdı ki, bu, şübhəsiz ki, aşağı bir mövzudur. Bu cür mövzularda yazmaq neoklassizmə ziddir. "The Cotter's Saturday Night" adlı başqa bir şeiri onun təvazökar insanlara olan marağını göstərir. O, məzlumlara rəğbət bəsləyir, Fransa İnkilabının ideallarını bölüşürdü. İnkilabdan bir qədər əvvəl o, aşağıdakı kimi təhlükəli hissləri ifadə etmişdi:

A fig for those by law protected
Liberty's a glorious feast
Courts for cowards were erected
Churches built to please the priest (The Jolly Beggars, 11.292 ff)

Britaniya Romantik Ədəbiyyatı I Burns Şotlandiya üçün güclü vətənpərvərlik ifadə etdi: o, dini pravoslavlığa qarşı üsyan edirdi. Burns, şeirlərində Şotlandiyaya presviterian və kalvinist inancını satirikləşdirir. "Müqəddəs Villinin Duası" və "Müqəddəs Sərgi" adlı əsərlərində, o, dini inancı daha ciddi şəkildə yenidən araşdıran Şelli kimi sonrakı Romantik şairlərin xəbərçisidir.

4. UİLYAM BLEYK

Bleyk böyük işıqlandırma anlarında son həqiqəti görmə qabiliyyətinə malik bir insan idi. Görmə onun üçün həyatın böyük sirridir. Onun bütün işi - şeir və ya rəsm vasitəsilə görmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək cəhdidir ki, O, bununla da, insanların başa düşmə və düzgün davranmalarına şərait yaradır. Onun "İşıqlı çap" adlanan yeni proses vasitəsilə yaratdığı "Məsumiyyət Mahnıları" (1789) ("Songs of Experience") orijinallığın nümunələridir. Həddindən artıq azadlıq və xoşbəxtlik hissini uşaqlıq vəziyyəti ilə eyniləşdirdi. Bu şeirlərində uşaqlığın ilkin xoşbəxtlik, ləzzət və birlik halı olduğunu deyir. 1794-cü ildə yazdığı "Təcrübə nəğmələri"ndə o, dünyada baş verən ikiüzlülük və qəddarlıqdan dərin qəzəbini ifadə edir. "Cənnətlə Cəhənnəmin Evliliyi" əsərində o, Məsumluq (Cənnət) və Təcrübə (Cəhənnəm) tərəfindən bölünmüş insan ruhunun təxəyyül vasitəsilə yenidən inteqrasiyasını təsdiq edir. Bleykin şeirləri və rəsmləri didaktikdir. O istəyirdi ki, insanlar konvensiyadan və ənənələrdən azad olsunlar və öz potensiallarını həyata keçirmək üçün öz intuisiyalarından asılı olsunlar.

5. İKİNCİ NƏSİL ROMANTİK ŞAİRLƏR

Üç şair - Bayron, Şelli və Keats romantik şairlərin ikinci nəslinə aiddir. Bu şairlər eyni bir məktəbə aid olmasalar da, oxşarlıqları çoxdur. Hamısı öz ölkəsində və zamanında tanınmayan, başa düşülməyən "üsyankar dahilər" idi. Onların hamısı öz potensiallarını tam reallaşdırma bilməmiş gənc öldülər. Beləliklə, onlar "tamamlanmamış şöhrətin varisləri"dirlər.

5.1. Lord Bayron

Bayronun öz ölkəsindən kənarında bir şair və bir şəxsiyyət kimi nüfuzu çox böyük idi. O, bir çox fransız və alman şairlərinə təsir göstərmişdir. Onun həyatının özü romantik bir şeirə bənzəyirdi və şeirlərinin qəhrəmanıdır. "Byron qəhrəmanı" ifadəsi gənc, cəsarətli, ehtiraslı, kinli, əhval-ruhiyyəli və üsyankar bir şəxsiyyəti təsvir etmək üçün müstəqil və tənqidi bir terminə çevrildi. Bu tip ilk dəfə "Childe Harold's Pilgrimage" adlı uzun bir şeirdə ortaya çıxdı. Bayron məşhur Kolizeyi aşağıdakı sözlərlə təsvir edir:

Arches on arches! As it were that Rome,
Collecting the chief trophies of her line,
Would build up all her triumphs in one dome,
Her Coliseum stands (CXXXVIII)

Bayronun tarixə kinli baxışının nümunəsi aşağıda verilmişdir:

There is the moral of all human tales;
'Tis but the same rehearsal of the past,
First Freedom, and then Glory - when that fails,
Wealth, Vice, Corruption - barbarism at last. (CVIII)

Bayron, bəlkə də Şellidən başqa digər romantik şairlərdən fərqli idi. Həm də aristokratik mənşəyinə görə başqalarına o qədər də hörmət etmirdi. Augustanın ağı

və zərifliyi onun elitist zövqlərinə köntöy həyatdan və adi nitqdən daha yaxşı uyğun gəlirdi. O, bir neçə romantik şairdən fərqli olaraq Aleksandr Papaya böyük heyran idi. O hiss edirdi ki, Papanın poetik təcrübəsi ilə ölçüldükdə, o və müasirləri “hamısı yanlıştır, biri digəri kimi... ..biz yanlış inqilabi poetik sistem və ya sistemlər üzərindəyik, özlüyündə heç bir lənətə gəlməyə dəyməz”.

Bayronun güclü cəhəti, Papaya və digər Avqust yazıçılarına heyranlığına görə təəccüblü olmayan mənzum satirasıdır. Qəhrəmanlıq beytinin məşhur Augustan mənzum formasında yazılmış İngilis Bardları və Şotland Rəyçiləri (1809) parlaqdır. Ottava Rimada yazılmış Don Juan (1818-21) yarımçıq satiradır. Müxtəlif mövzuların, üslubların və tonların istifadə edildiyi bir pikaresk roman kimi təsvir edilmişdir. Bayronun ən yaxşısı hesab edilən "Don Juan" həyatın tənqididir. Höte bunu “hüduzsuz bir dahi əsər” adlandırdı. Bayron poetik üstünlüklərini və qərəzlərini belə ifadə edir:

Thou shalt believe in Milton, Dryden, Pope,
Thou shall not set up Wordsworth, Coleridge, Southey,
Because the first is crazed beyond all hope,
The second drunk, the third so quaint and mouthy
With Crabbe it may be difficulty to cope. (CCIV)

Şeir tonu Bayronun mənzum satiraları üçün xarakterikdir. "Don Juan"da "o, həyatı komik ruhda təsvir etməyə, hiss və illüziya çınqıllarını çıxarmağa çalışırdı". Onun digər beyt satiraları "Beppo" və "Qiyamət baxışı"dır. ("The Vision of Judgement") O, həmçinin Manfred və Cain adlı iki güclü dram yazdı. Russell Noyes deyir: "Onun titanik enerjisi və ehtiraslı özünütədiq ölçüsü ilə Bayron bizə bütün romantik şairlərin bir araya gətirdiyindən daha güclü "xam və çılpaq insanlıq" ifadəsini verdi.... O, bizə ustalıqla sevgi, nifrət, vətənpərvərlik, namus, nifrət, qisas, peşmanlıq, ümitsizlik, heyrət, istehza şəkilləri" verdi.

5.2. P.B. Şelli

Şellinin çox radikal fikirləri var idi; idealist idi. O, inanırdı ki, bəşəriyyəti kamilləşdirmək, tiranlığı aradan qaldırmaq və həyatın bütün sahələrində azadlıq çiçəklənmək olar. Onun lirik müğənni kimi heç bir bərabər rəqabəti yoxdur. Əsərlərinin çoxunun əsas mövzusu budur ki, bu dünyadan zülm və iztirab aradan qaldırıldıqda, ağıl və sevgiyə önəm verildikdə, o zaman "Kainatın Ruhunu" və "Sevgi Ruhunu" üzə çıxacaq. Bu, onun ən iddialı əsəri olan Prometey Unbound (1818-19) əsərinin mövzusu. Shelley, Blake kimi, peyğəmbərlik və gələcəyi görə bilən şairi idi. "Qərb küləyinə qəsd" ("Ode to the West Wind") "Qış gəlsə, Bahar çox geridə qala bilərmi?" Adonais (1821) Keatsin ölümü ilə bağlı Spenser bəndlərində yazılmış pastoral elegiyadır. Keats kimi dahi, təəssüf ki, səhv başa düşülür. Tənqidçilər Keatsə nifrət etdilər və bu onu öldürdü. "Adonais" ingilis dilində iki və ya üç böyük elegiyadan biri kimi qəbul edilir. Wordsworth Shelley kimi təbiət hadisələrini düşünmək üçün çox vaxt sərf etdi. O hesab edirdi ki, təbiət daxili və ilahi gözəlliyin zahiri təzahürüdür. O, daxili reallığı "Sevgiyi davam etdirmək" in "Nur və "Gözəlliyi" adlandırdı və bununla özünü eyniləşdirməyə çalışdı. Şelli buludlar,

küləklər, şalalələr və bu kimi digər təbiət hadisələri ilə heyran idi. Onlar onun üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən simvollara çevrildilər. Bulud suyun tsiklik mutasiyasını təmsil edir və eyni zamanda insan ruhuna xas olan dəyişkənliyi və daimiliyi simvollaşdırır. Işıq və səs onu cəlb edirdi. Hər yerdə musiqi tapırdı. Əslində, o, "geniş universal simfoniya" eşitdi. Onun öz istəkləri və öz poetik şövqü yuxarıda uçan, yeri vərəqləyən göy uşağı kimidir. Göylərin mahnısının musiqisi ilham verirdi:

Şellinin "Poeziyanın Müdafiəsi" Tomas Love Peacock-a cavab olaraq yazılmışdır. "Poeziyanın dörd dövrü" və həmçinin Wordsworth-un "Lirik balladalar"a "Ön söz"ünü tamamlayır. Şellinin platonik fikirləri "Müdafiə"də öz ifadəsini tapır. Deyir ki, şair bəşəriyyətə fenomenal Dünya açır. Şellinin işlətdiyi "şair" sözü bütün rəssamları və hətta filosofları da əhatə edir. Rəssam üstün varlıqdır. İncəsənət təxəyyülü yaxşılaşdırır və buna görə də faydalıdır. Şelli "Müdafiə"də deyir: "Şairlər dünyanın tanınmamış qanunvericiləridir". (Növbəti blokda Shelley-də iki bölmə var).

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYATLARIN SİYAHISI

1. Abrams, M.H. *The Mirror and the Lamp: Romantic Theory and the Critical Tradition*. Oxford University Press, 1953.
2. Barrell, John. "The New Criticism and Romantic Poetry." *The Review of English Studies*, vol. 28, no. 112, 1977, pp. 257-274.
3. Bate, Jonathan. *The Song of the Earth*. Picador, 2000.
4. Chandler, James, ed. *The Cambridge Companion to British Romantic Poetry*. Cambridge University Press, 2008.
5. Ganteau, Jean-Michel. "Romanticism: A Nexus of Aesthetics and Politics." *Journal of Romanticism*, vol. 10, no. 1, 2019, pp. 1-16.
6. O'Neill, Michael. "Romanticism and the Materiality of the Mind." *The Romantic Review*, vol. 18, no. 2, 2014, pp. 45-62.
7. Perkins, David. *Romanticism and Literature*. Oxford University Press, 1999.
8. Wu, Duncan, ed. *Romanticism: An Anthology*. Blackwell Publishing, 1998

Rəyçi:

b.m.Qasımova Xəyalı Namiq qızı